

Мазяр О. В. Мовлення та мислення у психічній саморегуляції. *Психологічні проблеми творчості*: матеріали XXIII Міжнародної наукової психологічної конференції, 24-25 червня 2023 року / за ред. В. О. Моляко. Київ: Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2023. С. 188–190.

Мазяр Олег Васильович,

доктор психологічних наук, доцент,
професор (б.в.з.) кафедри соціальної та
практичної психології,
Житомирський державний університет
імені Івана Франка

МОВЛЕННЯ ТА МИСЛЕННЯ У ПСИХІЧНІЙ САМОРЕГУЛЯЦІЇ

Проблема дослідження мислення значною мірою обумовлена аксіоматичним положенням, що мислення тотожне чи максимально відбиває когнітивні процеси саморегуляції. Ця теоретична некоректність сутнісним чином викривлює розуміння нервово-психічного функціонування людини. Найбільш виразно це представлено у співвідношенні феноменів мовлення та мислення. Е. Сепір та Б. Ворф свого часу сформулювали гіпотезу лінгвістичної відносності, яка була покликана адекватно зіставити структуру мови та мислення. Психолінгвісти намагалися визначити, якою мірою мова визначає мислення. Припускали, що різні мови обумовлюють відмінності у мисленні. Відповідно, було сформульовано два загальних підходи: радикальний (консервативний) підхід, який вказував на сильний зв'язок між мовою та мисленням (перше визначає друге), та ліберальний підхід, за якого визнається лише слабкий вплив мови на процеси мислення (пізнання). Друга точка зору сьогодні вважається якщо не пануючою.

Ми вважаємо, що цей теоретичний вузол вдасться розв'язати тоді, коли усунемо не тільки відношення тотожності між мовою та мисленням, але й тотожність між мовленням і мисленням. Це, своєю чергою, можна зробити, вважаючи, що мовлення слугує не тільки для передачі інформації, а мислення

відбиває не тільки когнітивні процеси саморегуляції. Мовлення та мислення – це різні форми об'єктивації комунікативного процесу. Вони виконують дещо відмінні функції.

Отже, мислення може бути відображене тільки через процес мовлення (звукового чи жестового). Питання про те, що з'явилося раніше – мовлення чи мислення, – наразі не стоїть. Очевидно, що філогенетично першим виникає мовлення, дарма що у досить примітивній формі. Нам сьогодні достеменно відома нейрофізіологічна локалізація центрів мовлення (зони Брока та Верніке), але ніяких «центрів мислення» віднайти досі не вдалося і не вдасться ніколи. Мислення – результат системної діяльності мозкових структур. Можна сказати, що мислить весь мозок. Звісно, можна припустити раптове ускладнення когнітивної діяльності homo, що, своєю чергою, сприяло розвитку зон Брока та Верніке. Однак що можна вважати настільки потужним чинником, що здійснив кардинальні змін у системі мозкової діяльності? Таким чинником, вочевидь, може бути тільки мовлення. Тобто мислення з'являється як результат докорінної зміни сигналізації роду homo.

Сигналізація у тваринному світі виконує функції не тільки «інформування», але й дистанційного впливу один на одного. Інформування – здебільшого супутній фактор впливу. Тож вважати, що мовлення виникає як потреба повідомити (сказати) іншому про свої думки, є фундаментально хибною. Попервах мовлення – це видання звуків, спрямованих на регулювання відносин у стаді. Ключове питання полягає у тому, щоби дати задовільну відповідь щодо того, чому вони втрачають свою першосигнальну сутність і стають виразниками принципово іншої другої сигнальної системи? Ми схильні вважати, що необхідною фізіологічною умовою цього стає ультрапарадоксальний стан психіки. Тільки ультрапарадоксальний стан може фіксувати нервово-психічну суперечність, розв'язання якої якраз вимагає нової сигналізації, тому що попередній тип сигналізації є недієвим [2].

Виникнення мовлення – розширення звукових сигналів за межі першосигнальних звуків – це спроба завершити ультрапарадоксальний стан,

який сприймається суб'єктом як некомпенсована інтрапсихічна суперечність. Це об'єктивується шляхом сугестії іншого, натомість інший у той самий спосіб здійснює відбиття «психічної атаки». Тобто мовлення від початку було спробою спонукати іншого виконувати власні команди, користуючись тим, що той перебуває в ультрапарадоксальному стані (фактичного збентеження, розгубленості, невизначеності що дій). З боку іншого звуковий сигнал є реакцією, яка скасовує сугестію та навіть здійснює сугестію у відповідь [1; 3].

Розвиток мислення по суті стає вправлінням суб'єкта у здійсненні таких сугестивних інструкцій і контрсугестивних відповідей. Разом із тим, варто зауважити на тому, що мислення починається з ультрапарадоксального стану. Це означає, що старт мислення збігається зі станом збентеження, невизначеності суб'єкта через одночасну дію суперечливих імпульсів. Суб'єкт витягує свої когнітивні реакції з абсурдного матеріалу, де зовсім не працюють закони формальної логіки. Власне, закони формальної логіки – це спосіб упорядкування психічного матеріалу, скасування абсурду як такого, розривання суперечливих імпульсів, що покликано звільнити суб'єкта з-під дії ультрапарадоксального стану.

Список використаних джерел та літератури

1. Мазяр О. В. Мислення: між інсайтом і дезабсурдизацією. *Теорія і практика сучасної психології*. 2018. № 6. С. 17–21.
2. Мазяр О. В. Невротичний стан у системі особистісного розвитку. *Пост-травматичний стресовий розлад: дорослі, діти та родини в ситуації війни / за ред. : І. Маноха, Г. Собчук. Том II. Варшава-Київ : ПАН – Гнозис, 2018. С. 257–267.*
3. Мазяр О. В. Особистісний дисонанс: системний аналіз : монографія. Житомир : Видавець О. О. Євенок, 2020. 332 с.